

Gymnázium a obchodní akademie Chodov

Smetanova 738, 357 35 Chodov

Číslo projektu: CZ.1.07/1.5.00/34.0367

Šablona: Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT

Pořadí šablony a sada: I/7

Materiál: VY_32_INOVACE_MAUT.9

Vytvořený ve školním roce: 2012/2013 (duben 2013)

Téma: Jaroslav Vrchlický – epická tvorba

Předmět a třída: Český jazyk a literatura, sexta osmiletého gymnázia

Anotace: 1. Žáci pracují na počítači s přístupem na internet. Zpracovávají odborný text, ze kterého si pořizují poznámky.

2. Žáci pracují s vytištěným pracovním listem a slovníkovými příručkami.

Zpracovávají odborný text, ze kterého si pořizují poznámky.

Autor: Sylva Jozefyová

Klíčová slova: epika, reflexivní poezie, eposej, patos, Zlomky eposeje

Ověřený dne: 23. 4. 2013

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Jaroslav Vrchlický – epická tvorba

Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912, vl. jménem Emil Frída)

Vyberte z textu základní informace o Vrchlického epické tvorbě. (Jestliže máte problém s pochopením některých slov v textu, použijte <http://www.nechybujite.cz/>, popřípadě jiný zdroj).

Za 35 let literární práce vydal Vrchlický 270 svazků knih; dominantu v nich tvoří básnická díla, jimiž si vydobyl vůdčí postavení v kruhu tzv. lumírovské školy a v české poezii 19. století vůbec. Ztělesňoval v ní typ pozdně romantického básníka-pěvce národa i jeho soudce, který stojí v čele veškerého dobového myšlení a který v zájmu tohoto poslání přijímá i nadosobní úkoly. Chce vytvořit poezii, která by se vyrovnala se soudobým stavem evropského básnictví a přivedla českou literaturu na nový, vyšší stupeň. Touha po dosažení ideálu povznášejícího se nad každodenní malichernosti, který básníkovi ztělesňovala antická harmonie ducha a těla, byla v jeho díle provázena konfrontací tohoto ideálu se soudobým životem. Tak vedle reprezentativní funkce se zrodil i kritický prvek Vrchlického tvorby, který nejčastěji prostřednictvím historických látek míří k vyjádření básníkova odstupe od soudobé společnosti. Tomuto vnitřnímu napětí díla odpovídala i protikladnost výrazu. Zesílená subjektivní složka díla, moderní reflexivnost a vznícená smyslovost měly svůj protějšek v rétorickém patosu, jenž oslabuje význam jednotlivého slova ve prospěch splývavé intonace. Četné poetismy, novotvary a vůbec básnické licence vtiskují Vrchlického dílu rysy knižní strojenosti.

Podstatnou součástí vrchlického básnického díla tvoří epika. Zvláště v raném období se v ní uplatňuje snaha odpoutat českou poezii od úzce pojímaných potřeb národního života a překonat její konvence. Projevuje se to nejen volbou cizích látek, ale i celkovou koncepcí velkého historického cyklu nazvaného *Zlomky epopeje*, v němž se Vrchlický snaží podat v epicko-reflexivní formě obraz myšlenkového vývoje lidstva. Idea cyklu se sice zrodila již v Itálii, v době, kdy básník intenzivně studoval románské literatury a kdy se zvláště ve francouzské literatuře 19. století seznamoval s některými pokusy o takovýto cyklus (nejznámější z nich je *Legenda věků* romantického básníka V. Huga), ale jeho provedení úzce souvisí s novým Vrchlického pojetím funkce moderního českého básníka.

Výchozí idea cyklu se opírá o dobové historické citění, jež v duchu evolucionistických myšlenek a perspektiv buržoazní revoluce je pevně přesvědčen o postupném zdokonalování lidstva, o stále hlubším naplňování ideálů pokroku, svobody a humanity. V tomto smyslu chtěl i Vrchlický na mytických, legendárních a historických látkách vysledovat etické principy vývoje lidstva a zároveň najít v nich odpověď na aktuální otázky současnosti a budoucnosti. Tento zřetel vedl od samého začátku k tomu, že básník rezignoval na souvislejší obraz historie lidstva, zcela opustil chronologické pojetí (odtud také název „zlomky“ epopeje) a naopak zdůraznil úvahovou složku. Páteř celého cyklu tvoří reflexivní sbírky. Básník si pro ně vytvořil i určité látkové schéma, které se s menšími obměnami takřka pravidelně opakuje: starověk a jeho mýtus, antický svět bájí, středověká legenda, antická a středověká historie a současnost. Důraz je přitom položen na mýtus, báji a legendu, protože ve srovnání s historickými náměty poskytují více prostoru pro rozvinutí básnickovy subjektivity; ta potom ovlivňuje ráz jednotlivých sbírek natolik, že se v průběhu cyklu několikrát proměnilo autorovo pojetí zpracovávaných látek: od optimistické perspektivy šlo ke skepsi a naopak. Tyto proměny odpovídaly vývoji Vrchlického vztahu k životu a ke společenskému dění a také tomu, jak se střídala období jeho tvůrčího vzruchu s obdobími krizí a pochyb o smyslu vlastní práce.

Zlomky epopejí se skládají ze tří typů sbírek: z knih reflexivní poezie, z drobné epiky, která je rovněž úvahově zabarvena a která dále rozvádí i doplňuje osnovnou ideu cyklu a pak z velkých epických skladeb. Vstupní sbírku cyklu tvoří *Duch a svět*, kniha, kterou Vrchlický rázem upoutal pozornost kritiky i širší čtenářské veřejnosti. Obsahuje epicky a alegoricky rozváděné kontemplace o vztahu ducha a hmoty, člověka a kosmu i o mravních otázkách lidstva. Ve čtyřech oddílech demonstruje Vrchlický výchozí ideu cyklu o optimistických perspektivách lidstva, vyjadřuje

i osobní ideál umění pozvedajícího se nad šed' života. V prvním zachytil stvoření světa i zrození mýtu o něm, ve druhém mytologický svět antiky. Představa mladosti lidstva souzní s básnickovou erotickou smyslovostí; druhý oddíl jako celek směřuje k oslavě krásy a k zamyšlení nad postavením básníka ve světě. Třetí oddíl sbírky aktualizuje zvláště vztah lidského poznání a křesťanské legendy a zároveň podtrhuje obecně lidské hodnoty: lásku a soucit s utrpením. Závěrečný oddíl se již svým názvem (*Problémy*) hlásí k meditaci a jejím prostřednictvím k přímému vyjádření víry v pokrok lidského poznání a také ke kritickému vidění přítomnosti. Svým celkovým laděním se Duch a svět stal v kontextu tehdejší české poezie dosud nevídanou syntézou úvahovosti a epiky, myšlenkového vzruchu, básnické obraznosti a mravního patosu.

Také Vrchlického velké epické skladby – ač zdánlivě soustředěny především k rozvíjení vlastního, do sebe uzavřeného příběhu – obsahují silný subjektivně zabarvený aktualizací moment. I ony zapadají do básnickova programového úsilí obrazem minulosti soudit přítomnost a otevírat perspektivy budoucnosti, i v nich se odráží básnickova proměnlivost ve vztahu ke společenskému dění. První z nich, *Hilarion*, příběh egyptského askety zahleděného do sebe a opovrhujícího lidstvem a pozemským světem, vyznívá v radostnou oslavu života, jenž je jedinou hodnotou člověka. V básni *Twardowski*, inspirované polskou variantou Fausta, pověsti o kouzelníkovi upisujícím se ďáblu a poznávajícím v jeho doprovodu zvláště lidské utrpení, se již střetává víra v lepší budoucnost lidstva s kriticky a skepticky zabarveným obrazem soudobého života. A konečně skladba *Bar Kochba*, příběh židovského revolučního vůdce, jenž ztroskotává pro nepochopení okolního světa i pro vlastní vnitřní rozpornost a nerozhodnost, je již cele prostoupena skepsí, již také podléhal básník na sklonku 90. let.

Součástí epeje jsou i díla opírající se o české látky. Zvláště *Legenda o svatém Prokopu*, v níž zpracoval pověst o založení slovanského Sázavského kláštera a o vyhnání německých mnichů z Čech, vyhověl Vrchlický i výzvám kritiky, aby se obrátil k českým tématům. *Kříž Božetěchův* už opět směřuje přes českou látku k tématu všelidskému: k víře v sílu lidského poznání, jež překoná všechna nepřátelství i války.

Selské balady čerpají látku ze 16. až 18. století, zdoby selských bouří. Vrchlický zachycuje zpravidla mezní situace, zrod nebo tragická závěr těchto povstání, jejichž vůdcové (nejčastěji autentické historické postavy) hynou panskou mocí. Sbírkou obsahuje různé žánry: vedle balady i píseň nebo elegii a také útvary, v nichž básník navazuje na lidová barokní skládání, tzv. selské otčenáše a selská kázání. Svým silným protifeudálním patosem i vztahem k lidové poezii překračují Selské balady už rámec epeje a blíží se k Vrchlického časové a politické lyrice. Spolu se sbírkou sonetů reagujících na českou politickou situaci ke konci století *Hlasy v poušti* patří k básnickovým nejvýznamnějším projevům v tomto žánru.

Přestože epika svým látkovým bohatstvím, myšlenkovým vzepětím a patetickým slohem velmi silně zapůsobila na své současníky, nejvlastnější a dodnes také nejživotnější složkou básnickova díla zůstala lyrika.

(kol. autorů - Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století)

ZDROJE:

SVOZIL, Bohumil; SVADBOVÁ, Blanka. Česká literatura ve zkratce 2. Praha: Brána, spol. s r. o., 1998, ISBN 80-7243-003-3.

KOLEKTIV AUTORŮ. Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století. Praha: Československý spisovatel, 1982, ISBN 22-137-82.

AUTOR NEUVEDEN. Emil Frida [online]. [cit. 20.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://www.ff.cuni.cz/fakulta/o-fakulte/historie-fakulty/prehled-dekanu-ff-uk/frida/>

Jaroslav Vrchlický – epická tvorba

Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912, vl. jménem Emil Frída)

Vyberte z textu základní informace o Vrchlického epické tvorbě. (Jestliže máte problém s pochopením některých slov v textu, použijte <http://www.nechybujite.cz/>, popřípadě jiný zdroj).

Za 35 let literární práce vydal Vrchlický 270 svazků knih; dominantu v nich tvoří básnická díla, jimiž si vydobyl vůdčí postavení v kruhu tzv. lumírovské školy a v české poezii 19. století vůbec. Ztělesňoval v ní typ pozdně romantického básníka-pěvce národa i jeho soudce, který stojí v čele veškerého dobového myšlení a který v zájmu tohoto poslání přijímá i nadosobní úkoly. Chce vytvořit poezii, která by se vyrovnala se soudobým stavem evropského básnictví a přivedla českou literaturu na nový, vyšší stupeň. Touha po dosažení ideálu povznášejícího se nad každodenní malichernosti, který básníkovi ztělesňovala antická harmonie ducha a těla, byla v jeho díle provázena konfrontací tohoto ideálu se soudobým životem. Tak vedle reprezentativní funkce se zrodil i kritický prvek Vrchlického tvorby, který nejčastěji prostřednictvím historických látek míří k vyjádření básníkova odstupu od soudobé společnosti. Tomuto vnitřnímu napětí díla odpovídala i protikladnost výrazu. Zesílená subjektivní složka díla, moderní reflexivnost a vznícená smyslovost měly svůj protějšek v rétorickém patosu, jenž oslabuje význam jednotlivého slova ve prospěch splývavé intonace. Četné poetismy, novotvary a vůbec básnické licence vtiskují Vrchlického dílu rysy knižní strojenosti.

Podstatnou součást vrchlického básnického díla tvoří epika. Zvláště v raném období se v ní uplatňuje snaha odpoutat českou poezii od úzce pojímaných potřeb národního života a překonat její konvence. Projevuje se to nejen volbou cizích látek, ale i celkovou koncepcí velkého historického cyklu nazvaného *Zlomky epopeje*, v němž se Vrchlický snaží podat v epicko-reflexivní formě obraz myšlenkového vývoje lidstva. Idea cyklu se sice zrodila již v Itálii, v době, kdy básník intenzivně studoval románské literatury a kdy se zvláště ve francouzské literatuře 19. století seznamoval s některými pokusy o takovýto cyklus (nejznámější z nich je *Legenda věků* romantického básníka V. Huga), ale jeho provedení úzce souvisí s novým Vrchlického pojetím funkce moderního českého básníka.

Výchozí idea cyklu se opírá o dobové historické cítění, jež v duchu evolucionistických myšlenek a perspektiv buržoazní revoluce je pevně přesvědčen o postupném zdokonalování lidstva, o stále hlubším naplňování ideálů pokroku, svobody a humanity. V tomto smyslu chtěl i Vrchlický na mytických, legendárních a historických látkách vysledovat etické principy vývoje lidstva a zároveň najít v nich odpověď na aktuální otázky současnosti a budoucnosti. Tento zřetel vedl od samého začátku k tomu, že básník rezignoval na souvislejší obraz historie lidstva, zcela opustil chronologické pojetí (odtud také název „zlomky“ epopeje) a naopak zdůraznil úvahovou složku. Páteř celého cyklu tvoří reflexivní sbírky. Básník si pro ně vytvořil i určité látkové schéma, které se s menšími obměnami takřka pravidelně opakuje: starověk a jeho mýtus, antický svět bájí, středověká legenda, antická a středověká historie a současnost. Důraz je přitom položen na mýtus, báji a legendu, protože ve srovnání s historickými náměty poskytují více prostoru pro rozvinutí básnickovy subjektivity; ta potom ovlivňuje ráz jednotlivých sbírek natolik, že se v průběhu cyklu několikrát proměnilo autorovo pojetí zpracovávaných látek: od optimistické perspektivy špelo ke skepsi a naopak. Tyto proměny odpovídaly vývoji Vrchlického vztahu k životu a ke společenskému dění a také tomu, jak se střídala období jeho tvůrčího vzruchu s obdobími krizí a pochyb o smyslu vlastní práce.

Zlomky epopejí se skládají ze tří typů sbírek: z knih reflexivní poezie, z drobné epiky, která je rovněž úvahově zabarvena a která dále rozvádí i doplňuje osnovnou ideu cyklu a pak z velkých epických skladeb. Vstupní sbírku cyklu tvoří *Duch a svět*, kniha, kterou Vrchlický rázem upoutal pozornost kritiky i širší čtenářské veřejnosti. Obsahuje epicky a alegoricky rozváděné kontemplace o vztahu ducha a hmoty, člověka a kosmu i o mravních otázkách lidstva. Ve čtyřech oddílech demonstruje Vrchlický výchozí ideu cyklu o optimistických perspektivách lidstva, vyjadřuje

i osobní ideál umění pozvedajícího se nad šed' života. V prvním zachytil stvoření světa i zrození mýtu o něm, ve druhém mytologický svět antiky. Představa mladosti lidstva souzní s básnickou erotickou smyslovostí; druhý oddíl jako celek směřuje k oslavě krásy a k zamyšlení nad postavením básníka ve světě. Třetí oddíl sbírky aktualizuje zvláště vztah lidského poznání a křesťanské legendy a zároveň podtrhuje obecně lidské hodnoty: lásku a soucit s utrpením. Závěrečný oddíl se již svým názvem (*Problémy*) hlásí k meditaci a jejím prostřednictvím k přímému vyjádření víry v pokrok lidského poznání a také ke kritickému vidění přítomnosti. Svým celkovým laděním se Duch a svět stal v kontextu tehdejší české poezie dosud nevídanou syntézou úvahovosti a epiky, myšlenkového vzruchu, básnické obraznosti a mravního patosu.

Také Vrchlického velké epické skladby – ač zdánlivě soustředěny především k rozvíjení vlastního, do sebe uzavřeného příběhu – obsahují silný subjektivně zabarvený aktualizační moment. I ony zapadají do básnickova programového úsilí obrazem minulosti soudit přítomnost a otevírat perspektivy budoucnosti, i v nich se odráží básnickova proměnlivost ve vztahu ke společenskému dění. První z nich, *Hilarion*, příběh egyptského askety zahleděného do sebe a opovrhujícího lidstvem a pozemským světem, vyznívá v radostnou oslavu života, jenž je jedinou hodnotou člověka. V básni *Twardowski*, inspirované polskou variantou Fausta, pověsti o kouzelníkovi upisujícím se ďáblu a poznávajícím v jeho doprovodu zvláště lidské utrpení, se již střetává víra v lepší budoucnost lidstva s kriticky a skepticky zabarveným obrazem soudobého života. A konečně skladba *Bar Kochba*, příběh židovského revolučního vůdce, jenž ztroskotává pro nepochopení okolního světa i pro vlastní vnitřní rozpornost a nerozhodnost, je již cele prostoupena skepsí, jíž také podléhal básník na sklonku 90. let.

Součástí epeje jsou i díla opírající se o české látky. Zvláště *Legenda o svatém Prokopu*, v níž zpracoval pověst o založení slovanského Sázavského kláštera a o vyhnání německých mnichů z Čech, vyhověl Vrchlický i výzvám kritiky, aby se obrátil k českým tématům. *Kříž Božetěchův* už opět směřuje přes českou látku k tématu všelidskému: k víře v sílu lidského poznání, jež překoná všechna nepřátelství i války.

Selské balady čerpají látku ze 16. až 18. století, zdoby selských bouří. Vrchlický zachycuje zpravidla mezní situace, zrod nebo tragická závěr těchto povstání, jejichž vůdcové (nejčastěji autentické historické postavy) hynou panskou mocí. Sbíрка obsahuje různé žánry: vedle balady i píseň nebo elegii a také útvary, v nichž básník navazuje na lidová barokní skládání, tzv. selské otčenáše a selská kázání. Svým silným protifeudálním patosem i vztahem k lidové poezii překračují Selské balady už rámec epeje a blíží se k Vrchlického časové a politické lyrice. Spolu se sbírkou sonetů reagujících na českou politickou situaci ke konci století *Hlasy v poušti* patří k básnickovým nejvýznamnějším projevům v tomto žánru.

Přestože epika svým látkovým bohatstvím, myšlenkovým vzepětím a patetickým slohem velmi silně zapůsobila na své současníky, nejvlastnější a dodnes také nejživotnější složkou básnickova díla zůstala lyrika.

(kol. autorů - Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století)